

Prof. Dr. A. Tentelis

Latviešu vēsture

Mūsu tautas vēsture priekš Latvijas nodibināšanas bija pilna bārenite, neviens par viņu nerūpējās, neviens negādāja; jāsaka pat vairāk: neļāva rūpēties un katru šādu mēģinājumu spēcīgi apkaņoja. Tas arī viegli saprotams, jo tā laika vēstures rakstītāji - cittautieši rakstīja savu Baltijas (OstseeProvinzen) vēsturi un rakstīja, kā tas viņiem bija vajadzīgs, rakstīja savas tautas labā, savu tautu attaisnodami un viņas nopelnus bez mēra pārspilddami. Tāpēc nav brīnums, ka aizmirsās latvieši un igauņi, jo tos neturēja par tautu, tie bija tikai arāji. Kāda tad arājiem var būt vēsture? Tādu nepazīna arī lielās kaimiņu tautas līdz pat 19. g. s. otrai pusei. Kāda gan arājiem kultūra, kādi nopelni zemes likteņa noteikšanā? Viņu soļus pat tūrumā uz vagas vadīja un noteica zemes kungi, un pašu arāju īpašnieki kopā arī šīs zemes politikas subjekti. Kāds gan no šo kungu viedokļa vēstures objekts varēja būt šie arāji?

Viņiem nebija pat godīgs vārds: „Undeutsche“ viņus sauca un šo vārdu attiecināja tiklab uz latviešiem, kā igauņiem, varētu attiecināt arī uz citu tautību piederīgiem, ja tādi būtu lielākā vairumā bijuši. Un tomēr, šie arāji bija tauta un uz saviem kamiešiem nesa ir Baltiju, ir zemes politiku un eksistenci. Ja jau kāds Baltijas vēstures sarakstītājs vēlti jāvietējam „nevācu“ tautām kādu labvēlīgu vārdu un viņu likteni nožēloja, tad šādu autoru bez žēlastības zinātniski iznīcināja, viņa darbu nosauca par tendenciozu, viņu pašu par ļaunprātīgu faktu sagrozītāju, par tādu, kas nepazīst vēsturi. Ar to sasniedza, ka neviens šādu darbu vairs nelasīja. Bet ko darija pašu „īstie“ vēsturnieki? Vai viņi faktus nesagroziņāja, vai viņi nebija vārda pilnā nozīmē tendenciozi, vai viņi pazina to zemi un tās iedzīvotājus, par ko viņi rakstīja? Nebūt ne vairāk, kā iznīcinātais. Pat vēl tagad „īstie“ vēsturnieki cittautieši aizraujas tik tālu, ka apgalvo, ka dzimtbūšana latviešiem nesusi tikai labu. Nezin, vai Vācijā vāciešiem arī dzimtbūšana tāpat labumu nesusi?

Ja latviešu vēsturnieki atstāta kailus faktus, tad par tiem zoboņas, pārmet viņiem šovinismu, tendenci, naidu, neiecietību pret zinātni, nezinašanu, negribu zināt un vēl citus grēkus. Tāds bija mūsu tautas vēstures liktenis.

Latvieši paši ar savu vēsturi sāka nodarboties kopš tautas atmodas laika, dzijas tautas mīlestības skubināti, gribdami zināt savu pagātni, bet bija maz sagatavoti vēsturnieka darbam un vēl atradās cittautiešu darbu un uzskatu

valgā. Ar patstāvīgiem pētījumiem un uz avotu pamata uzstājās Krodznieks, bet nekāds laurus neguva. Viņam blakus uzstājās progresīvie vēsturnieki, kas arī bez faktu pārzinašanas gribēja iespiest latviešu vēsturi Prokrusta gultā, t. i., vēstures materiāla shēmā. Stāvoklis uzlabojās, kad nodibinājās Latvija un līdz ar to Latvijas Universitāte. Sāka gatavot vēsturniekus speciālistus, sāka vākt avotus mūsu vēsturei un tos sijāt, sāka pārbaudīt līdz šim rakstīto, sāka lasīt no jauna sen izdotos avotus, sāka apcerēt atsevišķus jautājumus; universitāti beigušie vēsturnieki rakstīja savus kandidāta darbus. Arī atklātībā parādījās viens otrs nacionālas vēstures raksts; dažs labs no tiem skāra arī cittautiešu viedokli ar dibinātu kritiku. Šādu rakstu autorus cittautieši tūlī nokristīja par nespeciālistiem un nepratejiem — arī tad, ja jau būtu docējuši citu zemju universitātēs. pat 40 un vairāk gadus par profesoriem. Blakus šai zinātniskai vēsturei tiriņi pipri soloja

Augusts Smagars

Māras zemes atmoda

Draudoši mākoņi melnos atos,
Aglonas baltos torņus sen tin;
bet baznīcā līdzās tiecīga tauta,
lai Aglonas Dievmāte likteņus min...

Latgale lūdzas, latgali vaida,
zem svešnieku jūga smok Rēzeknes pils;
skrandās tērpusies bārene — Māra,
kā piekusis ceļnieks, nopūšas sils —

Vientulās pusnaktīs ezeru dzelmēs
dzīļie atvari dūsmās spāc —
Aglonas klostera mitrajās velvēs
atskan no zārkjiem balsis: — Jel nāc! —

— Jel nāc tu, Rūsij, pie savas tautas,
tā asaru liekņā rauda un slikt
un, lūdzot Aglonas Dievmāti karstī,
baltie torņi līdz zemei jau likst...

Jel nāc tu, Rūsij, latvju zemē,
ved latgaļu cilti pie Latvijas krūts;
svešnieki samīn mūs latvisko vārdu,
vārmāku jūgu mums panest ir grūts! —

No klostera velvēm šī balss kā taure
spēcīgāk, varenāk, drošāk plūst:
dzirdot šo balsi, klausot šos vārdus,
latgaļu acis asaras žūst — — —

Želunā notric Aglonas torņi,
klostera velvēs dzirdams žēls vairs:
dziļāk aiz kauna grimst pilskalnu mūrī,
bet latgaļu sirdīs kvēl ilgas un nāids.

Pār latgaļu zemi brien poļi un krievi,
zemaļās būdās glūn rūpes un bads,
un bieži ar savu kaulaino roku
še pieklauvē nāve kā nelūgtais rads...

Ar pelekām ilgām un tumsām skumjām
apklājās Aglonas Dievmātes vaigs:
tā sajūt un zina, ka Māras zemi
kā lietuvēns nospiež liktens tik baigs —

progresīvais diletantisms, vēsturiska materiāla uzaudzinātis un partiju varas atbalstīts, bet patiesībā atrauts no vēstures materiāla auglīgās zemes. Sevišķi stipri to manīja skolu mācības grāmatās, dažādos priekšlasījumos un apcerējumos. Vēl tagad tas nav aplūsis.

Pavīsam citi apstākļi radās ar 15. maiju 1934. g. Mūsu Vadonis ienesa jaunu skaidru gaismu mūsu tautas vēsturē. Jau sen viņš bija iemīlojis vēsturi un viņā ieraudzījies lielu un stipru tautas audzināšanas līdzekli, kas mācītu tautai savas vērtības pašapziņu, celtu lepnumu uz savu pagātni, rādītu cienīgus paraugus. Ar Vadoņa dzīvu līdzdalību sarīkoja vēstures skolotāju kursus, kurus apmeklēja daudzi simti skolotāju. Šeit ar lekcijām varēja uzstāties mūsu vēsturnieki, attēlot līdzšinējo pētījumu rezultātus lielas un atsaucīgas auditorijas priekšā, un tā paši lieku reizi pārbaudīti savus pētījumus. Pirmie kursi 1934. g. runāja tikai par

latviešu vēsturi, otros un trešos, 1935. un 1936. g., interešu aploku drusku paplašināja. Jaunās, latviešu pašu pētītās, vēstures mācība tādā kārtā atrada plašu izplatīšanu vispirms skolotāju vidū, tad skolēnos, un mūsu tautas vēsture, nevilnīga un nesagroziņa, pamazām sāka iespieties tautas masās. Tā nacionālā vēsture ar mūsu Vadoņa rūpību ir atradusi istu ceļu tautā. Vadoņš sagādāja līdzekļus beidzamo kursu lekciju izdošanai. Tās iznāks jaunā gada sākumā. Vadoņš gāja vēl tālāk: 1936. g. sākumā nodibināja Latvijas vēstures institūtu, kurā lai turpmāk koncentrētos mūsu vēstures lietās, pētīšana, avotu vākšana un avotu un rakstu izdošana. Institūts šai gadā veicis savu organizēšanas darbu un uzsācis savus tiešos uzdevumus. Jau noturētas 2 paplašinātas atklātas publiskas sēdes, kurās bija pulcējušas vēl līdz šim vēsturnieku lekcijās neredzētu klausītāju skaitu. Uzsākti avotu izdošanas darbi un jau tuvākos mēnešos iznāks pirmais sējums. Tāpat veikti priekšdarbi speciālam vēstures žurnālam, kas iznāks arī nākamā gada sākumā. Latvijas vēstures institūts izsludinājis tematu starptautiskam sacensības darbam — Latviešu valsts 12. g. simteni. Šādu darbību institūts var atīstīt tikai tad, kad tas nodrošināts ar līdzekļiem. Te atkal redzama Vadoņa gādīgā roka: daļu līdzekļu institūtam piešķīra valsts budžeta kārtībā, vēl vairāk darbu ziedojuši, vispirms no Vadoņa, tad arī no iestādēm un privātām personām. Pašā beidzamā laikā Vadoņš nodibināja pie institūta speciālu vēstures pētīšanas fondu, kurā ienākušas pārvāsumas.

Tā redzam, ka par mūsu vēsturi pastāvīgi domā, sirsnīgi rūpējās un cenšas viņas darbību paplašināt un pastiprināt. Mums jau ir plašs vēsturnieku kadrs, drusku kautrīgs vēl, bet vēsturniekos ir laba griba visus savus spēkus ziedot daļas un stipras vēstures ēkas celšanai. Lai Dievs dotu spēkus šo labo gribu krietni realizēt.

Mūsu vēsturei ir labas izredzes. Ceļš viņai nosprausts un nolīdzināts, darbības līdzekļi arī netrūkst. Atļaujiet man griezties pie jums, vēsturnieki, vecie un jaunie, un lūgt jūs netaupīt savus spēkus un savas zināšanas svarīga nacionāla darba — mūsu vēstures radīšanai un izveidošanai. To no mums gaida mūsu tauta, mūsu valsts un mūsu Vadoņš. Pagātni izceldami dienas gaismā, mēs stiprināsim tagadni un veidosim nākotni.

No rokām tai izrauj lūgšanas krelles,
ar kājām tās samīn žandarms bargs;
izsmej un nievā sentevu godu,
kas latgaļiem palicis mantojums dārgs.

Zēli un sēri skan Aglonas zvani,
laudis uz ceļiem lūgšanā krit;
mūžībā aizriet gadu simti,
tik Māras zemē vien vārmākas mīt...

Bet Latgale gaida, cerē un gaida,
kad ilgu sapnis par dzīvi reiz klūs:
kad latvju ciltis tuvi un tāli
par dīzenu tautu izaugs un būs!

Laikmeiti mainījās savā gultnē,
mūžībā nogrima pagātnes skats,
un Māras zemes liktens rakstus
sāka iztulkot latgali pats!

Rēzeknes kongress Latgales vārdu
Latvijas vēsturē rakstīja to,
un Māte - Latvija pie sevis sauca,
Latgali - meitu — senzdušo!

Aglonas klostera mitrajās velvēs
dimdēja soļi, dzirdams bij dārds:
atvērās zārkī, runāja trūdi,
no gruvežiem dzima šē Latvijas vārds!

Zilājo ezeru tumsajās dzelmēs,
nogrima baigo laikmetu lāsts:
zemaļās būdās, apspiestās sirdīs,
atdzima sentevu brīvības stāsts!

Rēzekne sanēja, Daugavpils dimdēja,
atmodu zvanīja Aglonas zvans;
Latgale sveica un Māra teica:
— Tu atmodas praviets, tu glābējs mans!

No pagātnes sappa jau Latgale modās,
ar pārejām māsām tā kopā nu iet:
Vidzeme, Kurzeme, Zemgale, Latgale
atmodas dziesmu sen vienoti dzied!